

סימן כג

הקשבת שומע בדין שומע כעונה בכלל ובשמיעת מגילה בפרט (או"ח סי' תר"צ סע' י"ד)

פתיחה

הסתפקתי בדין שומע כעונה, שיש לשומע להקשיב לדברי העונה, האם השומע חייב להקשיב ולהאזין היטב לכל תיבות העונה, ואם דין זה מעכב. וספק זה שייך בדין שומע כעונה בכל התורה, כגון בברכת המזון, בפרשת זכור, בקידוש והבדלה, בתפילה, ובשאר כל הברכות כולם, וכן במקרא מגילה, ועוד.

ונ"מ גדולה ומצויה מחקירה זו, באופן שהשומע קידוש או מקרא מגילה וכד', לא שם ליבו להאזין ולהקשיב היטב לכל דברי הקורא, ועל אף שבפועל שמע באוזניו מה שהקורא אמר, מ"מ מכיון שליבו בל עימו, ולא האזין היטב בקשב רב לדברי הקורא, יתכן שלא יצא י"ח. גם יש לברר אם יש לחלק בזה בין דין מקרא מגילה לשאר דינים ומאיזה טעם.

ולא אכחד שראיתי לידי"ג הרה"ג משה הררי שליט"א בספרו מקראי קודש (פורים עמ' קמ"א) שהביא שאל שאלה זו (לעניין מקרא מגילה) ג' ת"ח גדולים, ואמרו לו פה אחד שאף מי שלא היה מרוכז בעת ששמע מקרא מגילה, כל ששמע את כל המילים, אף שבאותה שעה חשב על דברים אחרים, בדיעבד יצא י"ח. עכת"ד. ולדידי צ"ע רב בהוראה זו^א, וזה החילי בע"ה.

א. ומובן שלא באתי להורות הלכה למעשה, עד שיסכימו איתי ת"ח גדולים פוסקי הלכות ומורי הוראות. וכאן המקום להודות לחברי, ת"ח יקרים שעברו על כל המאמר בעיון, והעירו

הצורך בהקשבה מלאה בדין שומע כעונה בברכות ק"ש

כתב הרא"ש בתשובה (כלל ד' סי' י"ט) וז"ל "ובברכת יוצר וערבית, אני אומר עם שליח צבור בנחת, כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם החזן בשתיקה. וגם אם היה אדם מכוין לדברי שליח צבור בשתיקה, ובאמצע הברכה פנה לבו לדברים אחרים, הרי הפסיד הברכה, כי הפסיק באמצעיתה. אבל כשאדם קורא בפיו, ואף אם קרא מקצתה בלא כוונה, יצא, כדאמרינן בברכות (י"ג ע"ב) עד כאן מצות כוונה וקריאה, מכאן ואילך מצות קריאה בלא כונה. ואמרינן בירושלמי (ברכות פ"ב ה"ד) מחזיקנא טיבותא לרישי, דכי מטינא למודים כרע מנפשיה" עכ"ל.

ומבואר בדבריו להדיא, דיש לחלק בין מברך ומתפלל בפיו, לשומע כעונה, דגבי מברך או מתפלל בפיו, אף כשאינו מרוכז ואינו שם לב למה שאמר, בדיעבד יצא, וכדמוכח בירושלמי באותם אמוראים שיצאו י"ח תפילה על אף שלא חשבו על מה שהוציאו בפיהם. ומבואר דלא חשיב כאילו דילגו אותם הברכות, דאם כשלא כיוונו היה נחשב שדילגו אותם הברכות, הרי מי שדילג על אחת מהברכות לא יצא י"ח (ע' שו"ע או"ח סי' קי"ט סע' ג', ובביאור הלכה ד"ה אם

דילג). ואילו בדין שומע כעונה, אם באמצע ששומע הברכה פונה ליבו לדברים אחרים, לא יצא י"ח. ובלשון הרא"ש "הרי הפסיד הברכה". וכך הוא פשט הלשון "פנה לבו לדברים אחרים", היינו ששמע, אלא שחשב ונתן ליבו על דברים אחרים.

ונראה שאין לומר דבאופן שליבו פונה לדברים אחרים דקאמר הרא"ש דהפסיד הברכה, מיירי שמרוב שעסוק בדברים האחרים לא שמע באוזניו כלל את דברי המברך (אך אם שמע ורק ליבו בל עימו, יודה הרא"ש דיצא). זה אינו. דמלבד שזה לא מצוי, הרי באופן שבירך בפיו שיוצא אף כשלא כיון, כתב הרא"ש "ואף אם קרא מקצתה בלא כוונה", ואעפ"כ יצא, משמע דבכה"ג ממש מיירי ברישא, דהיינו ששמע לגמרי באוזניו, אלא ששמע "בלא כוונה", והיינו "שפנה ליבו לדברים אחרים", ובזה קאמר הרא"ש להדיא דהפסיד הברכה. וכל זה נראה פשוט למעיין בדבריו. (אכן צ"ע מנ"ל להרא"ש לחלק בזה, וע' לקמן).

ולכן משי"כ בזה הגאון ערוך השלחן (נ"ט אות י"ג), אחמה"ר מכת"ר הרמה אינו נראה לענ"ד. וז"ל שם "ברכת יוצר אומר עם הש"ץ בנחת, ולא יסמוך על שמיעתו מש"ץ ורק יענה אמן, משני טעמים. חדא, דבשלהי ר"ה אמרינן

הערותיהם, וכתבו לי דעתם. ומהם ידידי הרה"ג הרב עידוא אלבה שליט"א, הרה"ג הרב שלמה הירש שליט"א, הרב יאיר רוזנבלום שליט"א, הרב בניהו שנדורפי שליט"א, הרב רותם אפלבוים שליט"א, והרב יוחנן סלם שליט"א.

אחרים", לענ"ד לשון זה מוכיח שעיקר הקפידא בזה הוא מצד כוונת הלב והדעת, ולא המצד השמיעה. וגם מדברי הביאור הלכה מוכח שלא הבין כן, כדלקמן.

ועוד והוא עיקר, הרי כבר כתבתי לעיל שמדברי הרא"ש שכתב בסיפא "אבל כשאדם קורא בפיו, ואף אם קרא מקצתה בלא כוונה, יצא", מבואר דמיירי שמוציא התיבות מפיו רק שאינו מכוין, וממילא ברור שברישא מיירי בכה"ג ממש, דהיינו ששומע המילים (דומיא דמוציא בפיו שבסיפא), אלא רק שאינו מכוין. ודו"ק. וה' יאיר עיני להבין דברי הרב ערוך השלחן.

דהש"ץ אינו מוציא רק את שאינו בקי ולא את הבקי. ועוד, אפילו אם נאמר שמוציא גם את הבקי כמו שיתבאר, מ"מ אולי לא ישמע יפה ויחסר תיבות בשמיעתו ולא יצא" ע"כ. ומשמע שהבין ברא"ש דהחשש הוא שמא לא ישמע מילים, הא אם ישמע ולא יכוין, יצא י"ח.

ואולם לשון הרא"ש שכתב "וגם אם היה אדם מכוין לדברי שליח צבור בשתיקה, ובאמצע הברכה פנה לכו לדברים אחרים" ע"כ. משמע כנ"ל, דשמע ישמע אך לא יכוין לכו. וכן הב"י שכתב (ראה לקמיה) "היה חושש שמא באמצע הברכה היה פונה לכו לדברים

ב. ועל דברי המג"א (בסי' תר"צ סוף ס"ק ט"ו) עמדנו לקמן.

ג. זכר לדבר מש"כ הרשב"א בתורת הבית (הקצר בית א' שער ב' דף י"ג ע"ב) בעניין הדרך הראויה בבדיקת סכין לשחיטה, וז"ל "כיצד בודקו, בודקו בדיקה יפה ולאט ובכוונת הלב, שפגימת כל שהוא קרוב שלא ירגיש בה אם יפנה לכו לדברים אחרים" עכ"ל. וע' בשו"ע (יו"ד סי' י"ח סע' ט') ובב"ח (יו"ד שם אות י"ג). וכאן ודאי שביאור "לא יפנה ליכו לדברים אחרים" הוא כפשוטו, שיתרכז היטב אך ורק בבדיקת הסכין, ולא בדברים אחרים. ודון מינה ואוקי באתרין. וע"ע במשנ"ב (סי' ס"ג ס"ק י"ג, ומקורו ברשב"א ברכות י"ג ע"ב, הביאו הב"י בסי' ס"ג. וע"ע בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סי' ה'), וגם שם הכוונה כנ"ל, ודו"ק. וע' היטב בלבוש (סי' נ"ט סע' ד'), ושם מוכח להדיא כדברי, עיין בדבריו היטב.

ד. וידידי הרב עידוא אלבה שליט"א כתב אלי להסביר, דכוונת הערוך השלחן היא ש"פנה ליכו" היינו שהוא כ"כ לא מרוכז עד שאינו שם לב שהוא שומע ברכה כלל, וחשיב כמתעסק (וע' בדבריו לקמן בביאור סברת המנחת שלמה), ולהכי לא יצא. וז"ל "שהשומע שאין מחשבתו כלל על השמיעה אינו נקרא שומע, ולכן חסרים לו כמה תיבות". ועוד כתב "לכן לדעתי דברי ערוך השולחן מובנים, שכתב שהחשש הוא ש"לא ישמע יפה ויחסר תיבות בשמיעתו", דאין כוונתו שלא יכנסו גלי הקול בחוזק המתאים לאוזנו, דהא הוא קאי בזה על דברי השו"ע הלקוחים מהרא"ש, והרא"ש מדבר על פנה לכו לדברים אחרים, ועוד שאם כוונת ערוה"ש שיש חשש שהש"ץ יחליש את קולו או יהיו הפרעות ולכן לא ישמע גם אם ירצה לשמוע, היה כותב כך להדיא, אלא כוונתו כדביארתי, שהשומע שאין מחשבתו כלל על השמיעה אינו

ושם כתב וז"ל שם "וצע"ג לפי מה דקי"ל (בסוכה ל"ח ע"ב) שומע כעונה והוי כאלו אמר ממש בפיו, וכדמוכח ברכות (כ' ע"ב בתוס' ד"ה כדאשכחן), א"כ אפילו אם נחשוב מה שבאמצע פנה לבו לדבר אחר כאלו דילג באמצע, מאי הוי, והא כתב הרשב"א בברכות פ"ק (דף י"א ע"א ד"ה ונ"ל וד"ה אלא וד"ה ומקום) והובא מקצתו בס"י קפ"ז (ב"י ד"ה ואם לא אמר), דאם שינה ודילג הרבה באמצע ברכות הארוכות, דיצא ידי חובתו, ולא אמר שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים לא יצא אלא כשמשנה בפתיחתן או בחתימתן, אבל שאר הנוסח אינו מעכב אלא התיבות שפרטו חכמים בהן, כגון" וכו' עכ"ל ועיי"ש.

ולכן סיים שם וכתב "ואולי דכוונת הרא"ש לומר דלא יצא ידי מצוה מן המובחר, וכעין מה שכתב הב"י (בסי' נ"ח) בשם הרשב"א על מה שאמרו הקורא את שמע עם אנשי משמר לא יצא" עכ"ל. והנה אם נזכה ליישב קושיית הביאור הלכה, אף הוא יודה דאין להוציא דברי הרא"ש מפשוטן דלא יצא י"ח כלל.

וקודם לזה יש להעיר, דאחר בקשת המחילה מהרב משנ"ב, לפענ"ד

והנה דברי הרא"ש האלו הובאו להלכה בטור או"ח (סי' נ"ט סע' ד'. ובאבודרהם הלכות ק"ש), וז"ל שם "כתב א"א ז"ל בתשובה, ברכת יוצר אור וערבית אנו אומרים עם ש"צ בנחת, כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם ש"צ בשתיקה, וגם אם היה מכוין לדברי ש"צ בשתיקה ובאמצע הברכה היה פונה לבו לדברים אחרים, הרי הפסיד הכוונה, כי הפסיק באמצעיתא. אבל כשאדם קורא בפיו, ואף אם קורא מקצתה בלא כוונה, יצא" עכ"ל. והנה אף לספרים דגרסי בלשון הטור (ע' בהערות לטור שירת דבורה הערה ו') "הרי הפסיד הכוונה", או "הוי הפסק הכוונה", נראה שאין לדייק שאולי בדיעבד יצא, דהרי סיים הטור "אבל כשאדם קורא בפיו ואף אם קורא מקצתה בלא כוונה יצא", משמע להדיא דברי שא לא יצא כלל. וזה ברור. וכתב שם מרן הב"י, שהרא"ש "היה חושש שמא באמצע הברכה היה פונה לבו לדברים אחרים ונמצא שהפסיד הברכה" ע"כ. ומבואר דאף מרן מודה בדין זה של הרא"ש. (ובביאור טעמו של הרא"ש בזה יעויין לקמן).

ואולם ראיתי להגאון משנה ברורה שיצא לתמוה על דברי הרא"ש האלו בביאור הלכה (סי' נ"ט ד"ה עם הש"ץ),

נקרא שומע, ולכן חסרים לו כמה תיבות". עכת"ד. ולפענ"ד, פשט המילים שכתב הערוך השלחן "לא ישמע יפה", וכן "ויחסר תיבות", מוכיח שהוא כפשוטו, היינו שפיזית לא ישמע תיבות. אמנם לדינא ודאי אף אני מודה דבכה"ג לא יצא, אלא שלענ"ד מוכח בדברי הראשונים שאף במקרה טוב מזה לא יצא, וכנ"ל.

כמה תיבות באמצע ברכה ארוכה, יש לומר דבדיעבד יצא וכדין עונה שדילג. ולכן תמה איך כתב הרא"ש שאם פונה ליבו לדברים אחרים אינו יוצא.

ולפענ"ד קושיא זו אינה קשה, אלא אם נאמר דשומע כעונה הוא גם לדין זה דאם דילג כמה תיבות יצא, אולם לפענ"ד מפשטות הרמב"ם עולה דלא כהנחת היסוד של הביאור הלכה. שהרי כתב הרמב"ם בהלכות ברכות (פ"א הלכה י"א) וז"ל "כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה, ונתכוון לצאת בה ידי חובתו, יצא, ואע"פ שלא ענה אמן"ה עכ"ל. ומשמע מלשונו להדיא, דבדין שומע כעונה מחוייב השומע לעיכובא לשמוע כל הברכה לגמרי מתחילתה ועד

הקלה א"א לפרש כן דבדיעבד יצא, אחר שבלשון הרא"ש כתוב להדיא "הרי הפסיד הברכה". וכן ממה שכתב שרק אם קורא בלא כוונה יצא, מבואר להדיא שאם שומע בלא כוונה לא יצא וכנ"ל. וכן מוכח שהבין הערוך השלחן (אות י"ג), דלעכב כתב כן. ושוב ראיתי שכן מוכח להדיא בדברי הלבוש (סי' נ"ט סע' ד'), עיי"ש היטב^ה.

והנה לפני שניישב קושיית הביאור הלכה, נבאר אותה באר היטב. הביאור הלכה מבין שדין השומע הוא כדין המברך, ואם מי שמברך ומדלג כמה תיבות באמצע הברכה יוצא י"ח בדיעבד בברכה ארוכה, וכ"כ הרשב"א, א"כ שומע דאינו גרוע מקורא, אם לא ישמע

ה. שם כתב וז"ל "ועוד, אם היה מכוין לדברי שליח צבור בשתיקה ובאמצע הברכה היה פונה לבו לדברים אחרים הפסיד הכוונה שהפסיק באמצעיתה, שכל שהוא סומך על השליח צבור, צריך לכוין לכל מה שהוא אומר ולא יפנה לבו לדברים אחרים כלל, שאם לא כן לא יצא, אבל כשהוא קורא בפיו אף אם קורא מקצתה בלא כוונה יצא, דעקימת שפתיו שאני, דכיון שהוא עצמו קורא, אפילו אם יקרה שיפנה לבו לדברים אחרים, אע"ג דלא שפיר קעביד, מ"מ יש לו כוונה קצת בקריאתו ויוצא", ומבואר דבלא עקימת שפתיו לא יצא כלל, ודו"ק.

ו. קצת קשה, דאטו גברא אגברא קא רמית. ומנ"ל דהרא"ש מודה בזה להרשב"א. וצ"ע להבין דברי הביאור הלכה. וכתב אלי ידידי הרב עידוא אלבה שליט"א וז"ל "ולדעתי לא קשה, דענין זה מפורש בגמרא בענין ברכת בנימין רעיא (ברכות מ' ע"ב), ובעניין מה שאמרו שרק שם ומלכות וענין הברכה מעכב וכמבואר ברמב"ם ברכות פ"א ה"ו, ואולי נקט המש"ב בענין זה את הרשב"א, רק בגלל שבדבריו דבר זה מפורש בנוגע לברכות ארוכות כברכת יוצר אור גופא, ועכ"פ מצד הסברה אין בזה חילוק" עכ"ל. ודבריו מסתברים.

ז. מלשון הרמב"ם שכתב "ברכה מן הברכות" מוכח שאין לחלק בין ברכה ארוכה לברכה קצרה, אלא על כולם מיירי הרמב"ם.

ח. וכתב על דברי הרמב"ם האלו בב"י (או"ח סי' רי"ג) וז"ל "ואף על פי שדברי הרמב"ם שמצריך שישמע כל הברכה מתחלתה עד סופה אמורים אצל יוצא בשמיעה לבד בלא עניית

סופה, ולא סגי בפחות מזה^ט, ורק אז יצא הביאור הלכה בשם הרשב"א, דכשדילג יד"ח (אם גם כיון לצאת יד"ח). והנה אף אם נאמר שהרמב"ם מודה לדין שהביא

אמן, הוא הדין דאפילו עונה אמן אינו יוצא אלא אם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה, שהרי מאי דמשמע בגמרא שאינו יוצא אלא בשמיעת כל הברכה בעונה אמן היא. וכן כתב רבינו הטור בסימן רט"ו עכ"ל. ושור"ר שכ"כ בכס"מ שם. ואכמ"ל בזה.

ט. ואכן צ"ע מקור דין זה שכתב הרמב"ם (ע' בהערה לעיל מהב"י), וכן צריך להסבירו, מאי שנא מקורא שדילג שכתב הרשב"א דבדיעבד יצא (ולא מסתבר שהרמב"ם חולק בזה). ויש לבאר מעט, שבשלמא מי שמברך, כשמדלג על כמה תיבות שאינם מעיקר הברכה, הרי עכ"פ אמר את עיקר הברכה. משא"כ השומע, אף שחיסר בשמיעתו ובכוונתו תיבות שאינם מעיקר הברכה, מ"מ הרי הוא כמתעסק וכאילו הפסיק והלך לו באמצע הברכה, וא"א לחבר תחילת הברכה לסופה מפני הפסקתו (אף שחיסר רק תיבות שאינם מעיקר הברכה). וחושבני שזהו החידוש הגדול בדין שומע בעונה, שהחוט המקשר בין השומע לעונה הוא כ"כ דק, וכשהוא נפסק, אפילו במשהו, נתפרדה החבילה, והבן. ואכתי צ"ע. איך שלא יהיה, הדבר מפורש ברמב"ם שאם לא שמע כל הברכה מתחילתה ועד סופה, לא יצא י"ח.

ואח"ז רב מצאתי לפמ"ג (או"ח סי' קכ"ד משב"ז סק"ד) שכתב "וכלפי שאמרו חז"ל בברכות (נ"ג ע"ב) אי דלא שמע הברכה איך יצא, מבואר וודאי שדין הר"ר יונה הוא אמת ויציב, כל שרוצה לצאת צריך לשמוע כל הברכה מתחלתה ועד סופה, שהרי בביאור אמרו שם למימרא דישאל אף על גב דלא שמע "כולה" ברכה עונה, וכי לא שמע היכי נפיק, משמע ששמע מקצתה, ואפילו הכי לא נפיק. וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפירושו (פ"א מהלכות ברכות הלכה י"א), הובא בשו"ע (סימן רי"ג סעיף ג') עכ"ל. (וע' בשו"ת הרשב"ש סי' תמ"ג, וקצת תימה לכאורה שלא נחית לזה).

ואגב, ז"ל האורחות חיים (ח"א סוף הלכות תפלה) "ובלבד שיכוין לשמוע התפלה מש"צ מתחלתה ועד סופה ולא יתעסק בדבר אחר" עכ"ל. ושם (הלכות ברכות אות ב') העתיק לשון הרמב"ם הנ"ל. ועוד ראשונים.

ולאח"ז רב חשבתי להביא קצת סמך לסברא הנ"ל, דהנה המשנ"ב (בסי' ס"ג ס"ק י"ב) כתב דמי שלא כיון באמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בק"ש, לא יצא יד"ח וצריך לחזור, שדינו כפסוק ראשון (ואפילו בספק אם כיון, עיי"ש במשנ"ב בסי' ס"ד סק"ז. וע"ע במשנ"ב בסי' ס"ו ס"ק י"א, ובסי' ס"ג ס"ק י"א, ובסי' ס"ה סק"י, ובכל המקורות מוכח שדין אמירת בשכמל"ו כדין פסוק ראשון של ק"ש לגמרי). אך שוב כתב המשנ"ב (בסי' ס"א ס"ק כ"ט) דמי שדילג לגמרי אמירת בשכמל"ו, בדיעבד יצא יד"ח, וראה עוד שם בביאור הלכה (בסי' ס"א סע' י"ג) שפסק כן, ולכאורה הדברים סותרים, דאיך יתכן שהאמירה אינה מעכבת והכוונה כן מעכבת (וכבר עמד בזה מו"ר הגר"א וייס שליט"א במנחת אשר בראשית תניינא, בפרשת

וה' יאיר עיני. (ויע' לקמן שהביאור הלכה הרגיש בזה במשנ"ב ובשעה"צ בסי' רי"ג). "וכן מבואר בטור (תקצ"א) שכתב "ואם חסר אפילו מלה אחת שלא כיון לה, לא יצא", הרי שהדין לעכב, והרי שאף חסרון מילה אחת מעכבת".

והנה אף אני מודה שאין ראיה ברורה מדברי הרמב"ם לעצם נידון דידן, שהרי לא כתב הרמב"ם אלא שצריך שהשומע ישמע כל הברכה מתחילתה עד סופה, אך לא נחית לדון אם צריך גם

שכדי לצאת יד"ח צריך לשמוע כל מה שאומר העונה מתחילה ועד סוף".

ולפי זה אזלא לה קושיית הביאור הלכה שהשווה דין שומע לדין עונה בזה, וזה אינו, וכמבואר ברמב"ם. וכן מדברי ערוך השלחן שהבאתי, מוכח שהבין שדין הרא"ש ברישא מעכב לגמרי, ודלא כביאור הלכה. ואח"ז ראיתי שכ"כ ידידי הרה"ג יוסף כהן שליט"א בשו"ת ברית יוסף (סי' ב'), ועיי"ש. ודברי רבינו הביאור הלכה שלא נחית לכל זה, צע"ג",

ויחי, עיי"ש). ולפי האמור יש לנו דוגמתו, דאם יאמר בעצמו וידלג תיבות מסוימות שאינם מעיקר הברכה, יצא, אך אם יקשיב ויצא ידי"ח מדין שומע כעונה, אם המברך אמר אלו התיבות שאינם מעכבות, עליו להקשיב להם כהוגן וזה מעכב, כדמוכח ברמב"ם הנ"ל, ודו"ק. (וצ"ע אם דמיון זה יש בו ממש).

י. וכרגע אין לי ראיה אם באמת הרמב"ם מודה לרשב"א בזה או לא, ואכמ"ל, כי אין בזה נ"מ למהלך זה. (וע' כ"מ הלכות ברכות פ"א ה"ה וה"ו, דמוכח מדבריו שהרמב"ם מודה לרשב"א. מיד"י הרב רותם אפלב"ם שליט"א).

יא. ויש לעיין באופן שהמברך דילג כמה מילים, והוא יוצא לדעת הרשב"א הנ"ל בדיעבד, האם גם השומע יוצא, דאתי מחמתיה, או דילמא מאחר שהוא צריך לשמוע הברכה כולה מתחילה ועד סוף, סו"ס הרי לא שמע כולה ולא יצא. וצ"ע.

יב. ואח"ז מצאתי ראיה לדינא לשיטת הביאור הלכה, ע' בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רע"ו). ודבריו צ"ע כדלקמן בהערה.

יג. ומצאתי בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"ב יו"ד אמצע סי' מ"ט), שאחר שהביא לשון הרמב"ם הנ"ל כתב "הרי לך מפורש, שכברכות צריך כוונת הלב לדברי הברכה, וכונת שומע ומשמיע לצאת ולהוציא ידי חובה" ע"כ. וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סי' כ"ב אות ח', בשם הגר"ד פארדו).

יד. ולאח"ז מצאתי שהמשנ"ב הרגיש בראיה זו, וכתב לדחותה, וז"ל בשעה"צ (סי' תקצ"א סק"ו) "ועיין בטור במה שכתב דאפילו אם חסר מלה אחת שלא כוון לה, היינו, במה שהוא נוגע לעיקר התפלה, ועיין לעיל סימן נ"ט בביאור הלכה מה שכתבתי שם אודות זה" ע"כ. ולשיטתו אזיל, והוא דוחק.

אם לא שמע איזה תיבה ותיבה שאינה מעיקר הברכה ושורשה, מסתברא דיצא כמברך בעצמו אם מדלג" עכ"ל.

ואולם ברור דכל זה הוא רק לשיטתו בביאור הלכה הנ"ל (בסי' נ"ט), אולם לפי מה שהוכחנו מדברי הרמב"ם, בודאי שאין לפרש כן בדעת מרן השו"ע. וראיתי שכבר הרגיש בזה בשער הציון הנ"ל וסיים שם דבריו וכתב "ועיין מזה בסי' נ"ט בביאור הלכה (ד"ה עם הש"ץ), וע' לעיל (בסי' קפ"ז סע' א') דסתם המחבר בדעה הראשונה דגם החתימה אינו מעכב בדיעבד. וע' בחידושי רע"א שם, ומעניינו משמע דגם סופה הוא לעכובא, וצ"ע קצת" עכ"ל. ומה שהביא ראייה מס' קפ"ז, לדרכינו אינה ראייה כלל, דכבר כתבנו דיש לחלק בין שומע, לעונה, ובסי' קפ"ז מיירי השו"ע על המברך, ובו כתב מרן (בשם י"א) דגם חתימה מעכבת, ומוכח דבאמצע אינו מעכב. אך בנד"ד הרי על השומע אנו מדברים, ובזה חייב לשמוע כל הברכה מתחילתה עד סופה וכנ"ל ברמב"ם ובביאור הרא"ש והטור והב"י, ובפשט לשונו (בסי' רי"ג) הנ"ל.

וע"ע בביאור הלכה (בסי' קכ"ד בד"ה וזה אינו, ובמשנ"ב שם סק"מ, ובסי' קצ"ג סע' א' ביאור הלכה ד"ה וצריך, ובסי' רט"ו סע' ב' בד"ה מתחלתה), וגם שם אזיל לשיטתו בכל זה. (ובסי' רי"ט במשנ"ב ס"ק י"א שכתב "מתחלתה ועד סופה", לאו דווקא הוא,

להקשיב ולהאזין היטב לכל תיבה ותיבה שאומר העונה. ומש"כ הרמב"ם "ונתכוון לצאת בה ידי חובתו", נראה שאינו עניין לנידון דידן, אלא כוונתו שעל השומע לכוין לצאת יד"ח בברכה, ומדין מצוות צריכות כוונה אתי עלה, ואינו עניין לנד"ד (ועיין בנו"כ על הרמב"ם שם), דאנו עסוקים בעניין כוונת הלב למילים, לא בעניין כוונה לצאת ידי חובה, ויש בזה חילוק כידוע, וכפי שביאר כיוצ"ב המשנ"ב (בסי' ס' סק"ז) בדין עונה, וברור שה"ה לשומע. אולם באמת מאחר שראינו בדברי הרא"ש והטור והב"י הנ"ל, שכל שפנה ליבו לדברים אחרים לא יצא יד"ח, מסתבר שכן יש לפרש (עכ"פ לשיטתם) גם ברמב"ם כאן, אף שאין הדבר מפורש בדבריו. ודו"ק.

והנה כתב מרן השו"ע (או"ח סי' רי"ג סע' ג') וז"ל "אין יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה, אפילו יענה אמן, אא"כ ששמעו מתחלתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו, והמברך נתכוין ג"כ להוציאו ידי חובתו" עכ"ל. וזה כדברי הרמב"ם הנ"ל. וכתב על זה המשנ"ב שם (ס"ק י"ט) וז"ל "והיינו גם תיבת ברוך שבתחלתה, דלא עדיף ממברך בעצמו כשמדלג איזה תיבה מעיקר הברכה דלא יצא ידי חובתו דהוי משנה ממטבע שטבעו חכמים" ע"כ. ומוכח מדבריו דאם לא שמע כלל איזו תיבה שאינה עיקרית, וכגון בברכה ארוכה, דיוצא י"ח. וכ"כ להדיא בשער הציון (סק"כ) וז"ל "לאפוקי

וכמו שמפרש כן דברי הרמב"ם והשו"ע^{טו}. וז"ל השעה"צ סי' תקצ"א סק"ו "וע' בטור במה שכתב דאפילו אם חסר מלה אחת שלא כוון לה, היינו, במה שהוא נוגע לעיקר התפלה, וע' לעיל סי' נ"ט בביאור הלכה מה שכתבתי שם אודות זה" ע"כ. ולשיטתו אזיל, והוא דוחק).

והנה איתא בירושלמי מגילה (פ"ב ה"ב) "מנשה הוה יתיב קומי רבי זעורה ואינמנס, אמר ליה חזור לך דלא כוונית" והובא במרדכי, ובב"י ובשו"ע (או"ח סי' תר"צ סע' י"ב). וכתב שם המשנ"ב (בסק"מ"א) ש"בשמיעה בודאי חסר לו כמה תיבות". וברור שזה לשיטתו, אכן לדרכינו הנ"ל הירושלמי אתי כפשוטו, "דלא כוונית" היינו שלא נתן דעתו ולבו וכנ"ל. וכן מבואר מדברי הרא"ש שכך הבין דברי הירושלמי. ודו"ק.

ואם כנים אנו בזה, יוצא שדברי הרא"ש והטור והב"י הם כפשוטם, דכל ששומע ברכה או תפילה ופנה ליבו לדברים אחרים, אף שבפועל שמע את מילות העונה, וגלי הקול נכנסו לתוך אוזניו, אעפ"כ לא יצא יד"ח אפילו בדיעבד, מכיון שלא האזין והקשיב לדברי העונה. וע"ע בשו"ת ארץ צבי (סי' מ"ה).

ונראה שהדברים מפורשים פעם נוספת בטור ובב"י. דז"ל הטור (או"ח סי' קכ"ד סע' א') "ולאחר שסיימו הציבור

תפלתן, יחזיר ש"ץ התפלה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל, יכוין למה שהוא אומר, ויוצא בו. וכתבו רב שרירא ורב האי, שצריך שיכוין לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו, ואין מפסיקין ולא משיחין" וכו' עכ"ל לענייננו. והיה ניתן לומר דרך לכתחילה כתבו כן רב שרירא ורב האי, אך בדיעבד אם לא הקשיב לכל המילים, יצא י"ח, וכדין מי שהתפלל בעצמו ולא כיון בכל (וכנ"ל בשם הירושלמי שהביא הרא"ש). ונראה שלכן הקדים וכתב שם מרן הב"י (לקראת ס"ס קכ"ד) וז"ל "ומבואר בדבריהם שצריך שישמע כל התפילה וידקדק מפי החזן כל אות ואות של תפילה, הא לאו הכי לא" ע"כ. ומבואר דשמיעת כל התיבות וכוונה אליהם, דהיינו שלא יפנה ליבו לדברים אחרים, מעכבת ("הא לאו הכי לא"). ולפי דברי הרמב"ם שהבאנו לעיל, אתי שפיר. דכך הוא הדין בדין שומע כעונה. וכן נראה שם בכה"ח (אות נ"ו). והסברא לחלק בזה היא פשוטה.

ושז"ר שכן כתב בקצרה הגאון רבי שלמה זלמן אויירבך זצ"ל (בשו"ת מנחת שלמה קמא ס"ס א') וז"ל שם "ומ"מ נראה דכ"ו דוקא למי שעושה מעשה ומדבר בפיו, דשפיר אמרינן דכמו דמהני לענין כוונה, מהני נמי להחלק שמדבר ואינו יודע כלל שמדבר, אבל מי

טו. וע"ע ביאור הלכה (סי' קכ"ד סע' ח' ד"ה וזה). ולשיטת המשנ"ב, צ"ע מהמג"א (ריש סי' תקצ"א) שהובא בביאור הלכה (ריש סי' קכ"ד), ודו"ק.

ששומע מאחרים ונתכוין לצאת, אם באמצע לא שמע חלק מהדברים שמעכבים גם בדיעבד, וכ"ש בסוף הברכה, דבכה"ג אפילו אם שמע את קול המדבר אך לא נתן כלל אל לבו לשמוע את התיבות, מסתבר דאף להסוברים דיצא אף על פי שאינו מבין, מ"מ בכגון דא לא יצא" עכ"ל. ובזה החילוק ברור, דשאני עונה שעושה מעשה בפיו ובשפתיו, אך השומע דאמרו שהוא כעונה, אין העיקר בשמיעה הטכנית, שאין בזה מעשה, ואין יהיה כעונה, ורק אם משים ליבו ומקשיב היטב לדברי העונה, אז התחדש בתורה דהוי "כעונה", וחשיב כאילו עושה מעשה ע"י נתינת ליבו^{טז}.

ואח"ז שמתו לב שכן כתב הלבוש (סי' נ"ט סע' ד') וז"ל "צריך לכונן לכל מה שהוא אומר, ולא יפנה לבו לדברים אחרים כלל, שאם לא כן לא יצא, אבל כשהוא קורא בפיו אף אם קורא מקצתה בלא כוונה יצא, דעקימת שפתיו שאני, דכיון שהוא עצמו קורא, אפילו אם יקרה שיפנה לבו לדברים אחרים, אף על גב דלא שפיר קעביד, מ"מ יש לו כוונה קצת בקריאתו ויוצא" עכ"ל. וע"ע בשו"ת ארץ צבי (סי' מ"ה).

והנה אף שמשמע מדברי המנחת שלמה שרק בדברים המעכבים (כמו פתיחה וחתומה) אם פנה ליבו לדברים אחרים, לא יצא, אף אם טכנית שמע באוזניו, מ"מ לפי מה שהכרחנו מדברי הרמב"ם והרא"ש והטור הנ"ל מוכח שאין לחלק בזה, אלא בשומע כעונה בעי שישמע כולה מתחילתה ועד סופה. עכ"פ ביסוד הדברים אף הוא מודה לדברינו, דשומע כעונה צריך לא רק "לשמוע", אלא אף ליתן את ליבו ולהאזין. ועוד כתב כדברינו, דיש לחלק בזה בין השומע, למברך שמחתך בשפתיו ועושה מעשה בפיו. וכבר כתבנו שכ"כ הלבוש. (ובע"ה לקמן נדון בזה בפרטות לעניין מגילה).

ובאמת שכ"כ הטור (באו"ח סי' קצ"ג) פעם נוספת להדיא, וז"ל "אם אחד יודע והשני אינו יודע, מברך היודע והשני יוצא, וכגון שמבין לשון הקודש אלא שאינו יודע לברך. וצריך לכונן מלה במלה לכל מה שאומר, אבל אם אינו מבין אינו יוצא בשמיעה, ולכך אין הנשים יוצאות בשמיעה אם אינן מבינות" ע"כ. וכתב כן בשם בה"ג. וכ"פ שם השו"ע (סע' א').

טז. וידידי הרב עידוא אלבה שליט"א העירני, דטעמו של המנחת שלמה הוא דחשיב כמתעסק, וא"כ לכאורה זה אינו אלא רק באופן שכ"כ לא נתן לבו ודעתו על הקריאה, עד שאינו מבין שהוא עוסק בשמיעה, אכן אם רק לא חשב על כל מה שאומר הקורא, בדיעבד אין זה מעכב. עכת"ד. ואכן דבריו אולי מסתברים לסברת המנחת שלמה (מתעסק), אולם לפי מש"כ אנו דהטעם הוא משום דלא התחדש דין שומע כעונה אלא כאשר נותן דעתו לגמרי על דברי הקורא, אין לחלק בזה. ואכמ"ל.

(בסי' קפ"ג סע' ז') שכתב כן בשם כמה ראשונים. והטור כאן הדגיש "אפילו מילה אחת שלא כיון לה".

ואחר כותבי כל זאת, הראני ידי"נ הרב שמיר שיינטופ שליט"א שככל דברי כבר כתב הגאון בעל שו"ת באר שבע (בקונטרס מים חיים שנדפס בסוף השו"ת, בסי' י"א), ומפני חביבות הדברים הנני מעתיקם כאן. וז"ל "במר אשא קולי כי חם לבי בקרבי שעתידין ליתן את הדין מקצת בעלי בתים שעוברים פעמיים בכל

וכ"כ הטור ביתר ביאור (באו"ח סי' תקצ"א") וז"ל "ומי שהוא אנוס ואינו יכול לבא לבית הכנסת כגון עם שבשדות וזקן וחולה הוא פוטר אפילו לא בא לבית הכנסת, מ"מ מוטב שיתפללו יחידים, כי מי שירצה לצאת בתפלת ש"צ, צריך שיכוין לכל מה שאומר ש"צ, ואם חסר אפילו מלה אחת שלא כיון לה לא יצא"י, ואין כל אדם יכול לעמוד בזה" עכ"ל. וזה מבואר כב"י הנ"ל, דלעכב כתבו כן רב שרירא ורב האי. וע"ע בב"י

זו. ועיי"ש בב"י שהביא שוב את דברי הרא"ש והטור הנ"ל.

יח. ומכאן צריך לי עיון גדול במש"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' רע"ו) וז"ל "שאלת ממני אודיעך דעתי במי ששומע בברכת מזון אם הוא טוב לברך לעצמו או שישמע מפי המברך. תשובה, כבר נהגו העולם לברך לעצמן, והטעם לפי שאין יכול לכוין עם המברך מלה במלה ונמצא משמיט תיבות מן הברכה. וכו'. וה"מ לכתחלה, אבל בדיעבד יצא אף על פי שלא כיוון עם המברך מלה במלה, כיון ששמע עיקר הברכות וענה אמן יצא" עכ"ל. ולענ"ד הקלה, דבריו הם דלא כרמב"ם והרא"ש והטור הנ"ל. וצ"ע. עכ"פ בעיקר דברי הרדב"ז כתב מרן השו"ע (או"ח סי' קפ"ג סע' ז') "נכון הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה, ואפילו החתימות" ע"כ. ומקור דין זה הוא בב"י שם שכתב וז"ל "כתוב בשבלי הלקט (סי' קנ"ו) בשם ה"ר אביגדור, כל אחד מהמסובין חייב לומר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות. וכן יש ללמוד ממה שכתב הרא"ש בתשובה (כלל ד' סי' י"ט), והביאו רבינו לעיל (בסימן נ"ט) וזה לשונו ברכת יוצר וערבית אנו אומרים עם הש"ץ בנחת, כי אין אדם יכול לכוין תדיר עם שליח ציבור בשתיקה וגם אם היה מכוין לדברי שליח ציבור ובאמצע הברכה היה פונה לדברים אחרים הרי הפסיד הכוונה כי הפסיק באמצעיתה. אבל כשאדם קורא בפיו אף אם קורא מקצתה בלא כוונה יצא ע"כ. וזה לשון ארחות חיים (הל' ברהמ"ז אות י"א) כתב ה"ר פרוץ (תשב"ץ סי' ש"ו) שיש לכל אחד לברך ברכת המזון אף כשזימנו לפי שאין יכולים לכוין כל תיבה ותיבה מפי המברך" עכ"ל הב"י. ומוכח דהוי לעיכובא. וכ"כ שם המשנ"ב (ס"ק כ"ז) "היינו אף דמדינא היה יותר נכון שישמעו המסובין כל הבהמ"ז מפי המזמן והוא יוציאם בברכתו ובעצמן לא יברכו כלל מ"מ בעבור שמצוי בעו"ה שהמסובין מסיחין דעתם ואינם מכוונים לדברי המברך כלל ונמצא שחסר להם בהמ"ז לגמרי ומבטלין עשה דאורייתא בידים, לכך נכון כהיום יותר שהמסובין יאמרו בעצמן בלחש" ע"כ.

יום על מצוות עשה ועל מצוות לא תעשה, על מצוות עשה היינו ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך. ועל מצוות לא תעשה היינו לא תסור וגו'. מפני שלא מבעיא שהם אינם מכוונים לשמוע ולהבין כל תיבה ותיבה מפי המברך ברכת במזון בזימון, עם היות שאינם יוצאים י"ח בלאו הכי, עד שמפני כך כתבו הפוסקים שחייב כל אחד מהמסובים לומר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות, לפי שאין יכולין לכוין בשתיקה כל תיבה ותיבה מפי המברך ואם חיסר אפילו תיבה אחת שלא כיון לה לא יצא ידי חובתו, וכן כתב הרא"ש בתשובה (כלל ד' סי' י"ט) וכו', וכ"כ הטור (או"ח סי' תקצ"א) לעניין תפילת ראש השנה וכו', עיי"ש, ונמצא שלא די שהם עוברים על מצוות עשה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך וכו' עכ"ל לענייננו. הרי שהדין לעכב, והרי שהקפידא היא "לשמוע ולהבין כל תיבה ותיבה מפי המברך וכו'", ואם חיסר אפילו תיבה אחת שלא כיון לה לא יצא ידי חובתו". וברוך רחמנא דסייען לכוין לדעתו הרמה, הן בתוכן והן בראיות.

מברר אם לועז שאינו מבין לשה"ק יוצא בשמויעת תפילה וברכות בלשה"ק

ומעתה יש לדון במי שאינו יודע לשון הקודש, האם יוצא יד"ח תפילה מש"ץ שמתפלל בלשה"ק, או לא, מכיון שאינו מבין כלום. ויסוד הספק בזה, שהרי מבואר בהלכות מגילה (מגילה י"ז

ע"א וי"ח ע"א, ושור"ע או"ח סי' תר"צ סע' ח') דבכה"ג יצא, וז"ל השור"ע שם "הלועז ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקודש ובכתבי הקודש, אע"פ שאינו יודע מה הם אומרים, יצא ידי חובתו" ע"כ (ויעויין לקמן בהרחבה במקור דין זה ובנפ"מ). ויש לדון אם ה"ה לגבי תפילה.

וכתב מרן הב"י (באו"ח סי' קכ"ד) וז"ל "ומשמע מדברי רבינו דשאינו בקי היינו שאינו יודע להתפלל, ומ"מ מבין הוא מה ששליח ציבור אומר. אבל אם אינו מבין מה ששליח ציבור אומר אינו יוצא בשמיעה, וכמו שפירשו המפרשים גבי סופר מברך ובור יוצא, וכמו שיתבאר (בסי' קצ"ג). וזהו שכתב שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו, דלישנא דיכוין לא שייך אלא במבין מה ששליח ציבור אומר" עכ"ל. ולכאורה מבואר בדבריו להדיא, דכל שאינו מבין, אינו יוצא. וכ"כ הב"ח (אות א'), וכ"כ המג"א (סק"ב), וכ"כ הפמ"ג (א"א סק"ב). והוסיף שם "ואם מתפלל בעצמו בלשון הקודש, אינו צריך שיבין לשון הקודש, אבל שאר לשונות אע"פ שמתפלל בעצמו צריך שיבין הלשון, ע' סי' ס"ב ומה שכתבתי שם" עכ"ל. וכ"כ המשנ"ב (סק"ב), וכ"כ כף החיים (סק"ד), ובספר הלכה ברורה (קכ"ד ס"א). והוסיף שם המשנ"ב "וע' לעיל (סי' ק"א) במשנה ברורה, דעכ"פ ברכת אבות יראה להבין מה שהוא אומר. וע' לעיל סי' ס"ב במשנ"ב (סק"ג)" עכ"ל. ועיי"ש בביאור הלכה (ד"ה יכול

להתפלל). אלא שאם כן, צ"ע מאי שנא מהלכות מגילה הנ"ל. (וע' בפר"ח סי' קכ"ד סק"י בשם הב"ח ומהרש"ל).

והנה מרן השו"ע כתב (או"ח סי' קצ"ג סע' א') בהלכות ברכה"מ "ויוצא השני אם מבין לשון הקודש אלא שאינו יודע לברך, וצריך לכוין מלה במלה" לכל מה שיאמר" ע"כ. וכ"ה שיטת התוס' (ברכות מ"ה ע"ב ד"ה שאני) שכתבו וז"ל "ונשים צ"ע אם יוצאות בברכת הזימון של אנשים, מאחר שאין מבינות. ויש מביאין ראייה שיוצאות, מדאמר לקמן (מ"ה ע"ב) סופר מברך, ובור יוצא, מכאן משמע שאף הנשים יוצאות בבהמ"ז שלנו. מיהו יש לדחות אותה ראייה, דשאני בור שמבין בלשון הקודש, ויודע קצת מאי קאמר, אבל אינו יודע לברך. אבל נשים שאינן מבינות כלל, מצי למימר דלא נפקי. והא דאמרינן במגילה (י"ז ע"א) לועז ששמע אשורית יצא, פרסומי ניסא בעלמא שאני, כדאמרינן התם (י"ח ע"א) האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן מאי ניהו" עכ"ל. ומבואר שהתוס' מחלקים בגדר חיוב שמיעת ברכות ותפלה, לשמיעה דמגילה. דבברכות ותפלה בעי

הבנה, ואילו במגילה א"צ הבנה. (אכן משמע מפשטות לשון התוס', דכל הקולא דגבי מגילה היא רק שאין חיוב שהשומע יבין דברי הקורא, ולא זולת זה. ודר"ק. וע' לקמן ביאור הגמרא במגילה). וע"ע בתוס' סוטה (ל"ב ע"א ד"ה קרית שמע ותפלה), וברא"ש ברכות (פ"ז סי' ר'), ובמרדכי (ברכות סי' קנ"ח), ובאו"ז (הלכות סעודה, סי' קפ"ו), ובכל בו (סי' כ"ה). וע"ע בשו"ת שער אפרים (סי' י"ג), ובשו"ת דבר אברהם (סי' ל"ד), ואכמ"ל.

ובשו"ת אור לציון (ח"ב פרק מ"ו אות ל') כתב "אפשר להוציא אחרים יד"ח תפילה וברכת המזון וכדומה, אף שאינם מבינים לשון הקודש" עכ"ל. ובהערות שם כתב "אף שדעת מרן בשו"ע (בסי' קצ"ג סע' א') כדברי הרא"ש ועוד ראשונים, שמי שאינו מבין לשון הקודש אינו יוצא ידי חובה ע"י שמיעה מחבירו, מ"מ המנהג אינו כן, אלא יוצאים ידי חובה אף שאינם מבינים, וסומכים על דעת רש"י שיוצא אף שאינו מבין, וכמו שכתב הרמ"א בד"מ שם שהמנהג בזמן הזה כדברי רש"י, וכן הביא במג"א (קצ"ג ס"ק ב'), וכן פסק הרמ"א (בסי' קצ"ט

יט. וז"ל הגר"א שם "וצריך כו'. וכמ"ש במגילה שמעה מתנמנם לא יצא. ועסי' תר"צ סע' י"ב" עכ"ל. ולענ"ד כוונתו כנ"ל, שיש להיות בריכוז כל עת השמיעה. ולא שלא יוצא י"ח כי אינו שומע התיבות, שהרי לשון השו"ע הוא "לכוין מילה במילה". ודלא כדמשמע בביאור הלכה שם (ד"ה וצריך), ולשיטתו אזיל וכנ"ל. וז"ל שעה"צ (סי' תר"צ ס"ק ל"ט) בעניין הקורא את המגילה מתנמנם "ואפשר לומר בפשיטות, דכוון לצאת אין צריך בכל תבה, אלא בתחלת הקריאה יכוון בדרך כלל לצאת בקריאה זו, וזה פשוט דנמנמו אינו מצוי קודם שהתחיל לקרות אלא בטר שהתחיל, ואם כן אתי שפיר".

סע' ז'), עיי"ש עכ"ל. וראיתי שכ"כ הט"ז (קצ"ג סק"ב), וכ"כ והמשנ"ב (סק"ה). ובשעה"צ סק"ה כתב שכ"ד רש"י ור"י מקורביל וכל בו ורבנו ירוחם. ובאמת שכ"ה שיטת ראבי"ה בסי' תקס"ה, עיי"ש). ומבואר מזה דנחלקו הראשונים אם הלועז שאינו מבין לשון הקודש, יוצא י"ח בלשון הקודש. (והטעם דאפשר לצאת כשאינו מבין לשוה"ק, יעויין בביאור הלכה סי' ס"ב ד"ה יכול, ואכמ"ל בזה). וע' ביאור הלכה (סי' קפ"ה סע' ג' ד"ה יש מי) שהוכיח שאף מרן הב"י עצמו מודה דעדיף לסמוך על שיטה זו, באופן שאל"כ לא יברך לגמרי, ועיי"ש.

מברר אם הלועז יוצא בשמיעת מגילה בלשוה"ק אף כשאינו מבין

והנה איתא במשנה במגילה (י"ז ע"א) "והלועז ששמע אשורית יצא" ע"כ. והקשו על זה בגמרא (י"ח ע"א) "והא לא ידע מאי קאמרי" ע"כ. ונראה דהמקשן סובר, דכדי לצאת יד"ח מקרא מגילה, צריך להבין מה ששומע. כלומר

מלבד מה דבעי שישמע ואף יקשיב ויאזין היטב (וכנ"ל בכל הראיות לעניין תפלה וכו'), צריך גם להבין מה ששומע.

ומתריץ הש"ס "מידי דהוה אנשים ועמי הארץ" ע"כ. ונראה בפשוטו דר"ל, דהרי אף נשים ועמי הארץ חייבים במקרא מגילה, והרי הם אינם מבינים לשון הקודש (השפה בה נכתבה המגילה), ואם צריך שהשומע יבין, איך נשים וקטנים יוצאים במקרא מגילה. אלא ע"כ דאין צריך שיבין השומע כל מה שאומר הקורא.

ואם כנים אנו בזה, על אף שמדברי התרצן התברר שא"צ שהשומע יבין ודלא כהנחת המקשן, מ"מ עדיין ברור שצריך גם שהשומע ישמע כל המגילה, ואף יקשיב ויאזין לה.

והמשיך שם הש"ס "מתקיף לה רבינא, אטו אנן האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן" ע"כ. ונראה שר"ל, דמתקיף על התרצן דלמה לנו לילך רחוק ולהוכיח שא"צ להבין ממה שנשים ועמי הארץ יוצאים י"ח שאינם מבינים, והרי

כ. וע' קושיית הרש"ש. ובספר פרחי כהונה יישב בריות. עיי"ש.

כא. ורבינו חננאל שם גרס "כגון נשים ועמי הארץ דלא ידעין פירוש האחשתרנים בני הרמכים" ע"כ. ולפי"ז רק הנשים וע"ה אינם מבינים, אך החמכים אכן מבינים. ואח"ז ראיתי בשו"ת הריב"ש (סי' ש"צ) שכתב "אמרתי אולי מה שאמרו רז"ל אטו אנן האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן מאי היא, לא היתה כונתם לומר שחכמי התלמוד לא היו יודעין זה, אלא לומר שהכלל לא היו בקיאים בו. ואפילו אותן שאינן מכלל עמי הארץ, מפני שהמלות האלה זרות, ואין להן חברים במקרא" עכ"ל. ועיי"ש. ונראה שאם היה רואה גירסת ר"ח, היה שמח בה. וע"ע בהגהות היעב"ץ, ובחשוקי חמד במגילה שם.

ומשמע מדבריו דהלועז צריך לשמוע כל הקריאה, אלא שאף שאינו מבין עניינה בשעת קריאתה, מכיון אח"כ (או קודם), ע"י שמתעניין ומבין עיקרי המגילה וסיפור הנס וההצלה, ודי בזה לעניין גדר חובת הקריאה והשמיעה שחייבו חז"ל.

מברר אם השומע מגילה ופנה ליבו לדברים אחרים יצא י"ח

והנה אם נשוב לחקירה שפתחנו בה, האם שומע שלא היה מרוכז יוצא י"ח, נראה שאין להביא ראיה מדברי הש"ס או רש"י דסגי לשמוע מגילה אף כשאינו מאזין וליבו פונה לדברים אחרים, דבפשוטו נראה דכל הקולא שהקלו למי שאינו מבין לשה"ק, היא קולא רק שאין חיוב להבין פירוש הקריאה, וכמו שלא יתכן שחייבו גם לחכמים להבין כל הקריאה, שהרי אינם מבינים פירוש כמה תיבות. אולם לא התחדש בזה שאין חיוב ללועז לשמוע ולהאזין. שהרי כבר משמע

אף החכמים^{כב} ממש אינם מבינים כל תיבות המגילה^{כג}. או שהמתקיף עומד כנגד דברי המקשן שצריך להבין. ומסיק הש"ס "אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא, הכא נמי מצות קריאה ופרסומי ניסא" ע"כ. ונראה הביאור בזה, דכמו דלגבי כו"ע (אף החכמים) אף דלא ידעי פירוש תיבות האחשתרנים והרמכים, ואפ"ה בודאי יוצאים י"ח, והטעם הוא משום דגדר תקנת קריאת מגילה ושמיעתה הוא "מצות קריאה ופרסומא ניסא", וממילא כך הדין לגבי לועז שאינו מבין לשון הקודש, דיוצא בשמיעת הקריאה בלשון הקודש, מטעם ד"הכא נמי מצות קריאה ופרסומי ניסא".

ויש לברר מה כלול באותם גדרים של "מצוות קריאה ופרסומא ניסא". וז"ל רש"י שם "ופרסומי ניסא, אע"פ שאין יודעין מה ששומעין, שואלין את השומעין ואומרין מה היא הקרייה הזו, ואיך היה הנס, ומודיעין להן" עכ"ל.

כב. שו"ר מש"כ בזה בספר פרחי כהונה, ושמחתי. עיי"ש.

כג. ונראה אולי ליתן טעם, מדוע התרצן שתירץ "מידי דהוה אנשים ועמי הארץ", לא ניחא ליה לומר מידי דהוה אחכמים דאינם מבינים פירוש האחשתרנים בני הרמכים, משום דנשים ועמי הארץ שאינם מבינים הלשון של המגילה, אינם מבינות כלום ממנה (או כמעט כלום), וזה דומה ללועזי ששמע אשורית. אכן מה שהחכמים אינם מבינים ב' תיבות במגילה (או אולי עוד כמה תיבות כיוצ"ב), ואעפ"כ יוצאים, אין זה ראיה גמורה (לדעת התרצן הראשון). דהם שאני שרוב רובה המוחלט של המגילה הם אכן מבינים. ולכן לא ניחא ליה בדברי רבינא. כ"נ לענ"ד ליישב האתקפתא דרבינא על הסתמא דגמרא. ודו"ק. (ודברי נכונים אף לדברי הרשב"א הריטב"א והר"ן שלמדו מדברי רבינא דכל שדילג תיבה אחת לא יצא, וכ"ש לריא"ז שחלק בזה. והבן).

ברש"י דאדרבה, ודאי אף הלועז חייב לשמוע ("שאיין יודעין מה ששומעין", משמע שצריכים לשמוע). ולפענ"ד כל שחייב לשמוע, חייב גם להאזין ולהקשיב ולא להסיח דעתו, וכפי שהוכחנו מדברי הרמב"ם הרא"ש הטור והב"י לעניין שומע כעונה בהלכות ברכות, ואין לחלק (בין מגילה לברכות ותפלה) בלי ראייה מוכרחת^כ.

ואף שהיה נראה מלשון הש"ס דסגי בקריאה ובפרסום הנס ותו א"צ, מ"מ מאחר שכתב רש"י (וכ"ה בפשוטו בגמרא) שעל הלועז לשמוע, לענ"ד אין לחלק בזה בין לשמוע לבין להאזין, וכלול בדברי רש"י שצריך "לשמוע", גם הצורך להקשיב ולהאזין. ומסקנת הש"ס בזה נפסקה בשו"ע (סי' תר"צ סע' ח') "הלועז ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקודש ובכתבי הקודש, אע"פ שאינו יודע מה הם אומרים, יצא ידי חובתו" ע"כ.

והעיר לי ידי"נ הרב בניהו שנדורפי שליט"א, דממש"כ הביאור הלכה

הנ"ל דמי ששומע ופנה ליבו לדברים אחרים חשיב כאילו דילג לגמרי אותם המילים, לכאורה מוכח מזה, שבדין מקרא מגילה אף הוא יודה שלא יצא ידי"ח, דהרי גבי מגילה צריכים לשמוע את כל המילים ואין מילים חשובות יותר^כ, וכל שפנה ליבו לדברים אחרים, למרות ששמע, חשיב כלא שמע וכאילו דילג. (אא"כ מקרא מגילה שאני, דסגי בשמיעה בלי האזנה), ודו"ק. אלא שלשון הביאור הלכה שם היא "אפילו אם נחשוב", משמע שלא פשיטא ליה דבר זה. (מידידי הרב יאיר רוזנבלום שליט"א. וכן העיר ידי"נ הרב רותם אפלבוים שליט"א).

ולכאורה יש להקשות על דברי אלו, מדברי הב"י (בסי' קכ"ד) שהבאתי לעיל, שכתב בביאור דברי הטור וז"ל "ומשמע מדברי רבינו דשאינו בקי היינו שאינו יודע להתפלל, ומ"מ מבין הוא מה ששליח ציבור אומר, אבל אם אינו מבין מה ששליח ציבור אומר אינו יוצא בשמיעה, וכמו שפירשו המפרשים גבי סופר מברך ובור יוצא וכמו שיתבאר (בסי' קצ"ג). וזהו שכתב שאם יש מי

כד. והעיר לי ידידי הרב יאיר רוזנבלום שליט"א, דהנה בר"ה (כ"ח ע"ב) אמרו "סבור חמור בעלמא הוא" וכו', והקשה שם הרש"ש, דגבי מגילה מאי איכא למימר, ועיי"ש שנדחק לתרץ. והגאון טורי אבן שם נשאר בצ"ע בזה. אכן לפי המבואר כאן אתי שפיר, שבמגילה פשוט שצריך כוונה לעצם השמיעה, ולכן הש"ס לא היה צריך לתרץ זאת. אמנם מתירוץ הרש"ש משמע לא כך. עכת"ד. ועיי"ש.

כה. כ"כ המשנ"ב עצמו (בסי' תר"צ ס"ק י"ט, וס"ק מ"ח ועוד, וכ"פ בספר חזו"ע פורים עמ' ע"ח. ועיי"ש סוף עמ' נ"ג), שאפילו חיסר רק תיבה אחת לא יצא י"ח. ומקורו משו"ת הרשב"א (סי' תס"ז וסי' תשכ"ז). וכ"כ הר"ן במגילה (י"ח ע"א).

שיאזין, אלא הכוונה יבין. כלומר חייב הוא לשמוע ולהאזין, אלא לא שייך "שיכוין" ויבין, שהרי אינו מבין. אך חייב הוא להקשיב למילים. ודוחק.

בביאור שיטת הרשב"א בעניין דקדוק בשמיעת מגילה

ואולם מצאנו בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תס"ז. וע"ע שם בסי' תשכ"ז) שלכאורה נשאל ממש בנד"ד, וז"ל "שאלת בקריאת המגילה אם צריך השומע לכוין בכל תיבה ותיבה בשמיעתו. ונתעוררתי על זה ששמעתי בשם אחד מן החכמים שהיה תופש מגילה אחת בידו. ותמה אני מי לא יצא מפי הקורא, אם זה אמת. ועוד, מדאמרינן יוצאין באשורית נשים ועמי הארץ" עכ"ל.

והשיב על זה הרשב"א וז"ל "תשובה, האמת כמו שאמרת מאותן ראיות שאמרת, מן הלעזות ועמי הארץ. ועוד אמרו^כ, העובר אחרי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה, אם עמד חזקה כיון. עוד אני אומר, כי כל חכם שתופש מגילה אחת בידו שאינה כשרה לקרות

שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו, דלישנא דיכוין לא שייך אלא במבין מה ששליח ציבור אומר" עכ"ל. ומבואר בזה, דכל שאינו מבין מה שאומר העונה, לא שייך לומר שהשומע יקשיב קשב רב, שהרי אינו מבין כלום, ואיך שייך לומר שיכוין דעתו להקשיב, כשאינו מבין כלום. והיא קושיא נכונה.

אלא שמאחר שהבאנו מרש"י דעל הלועז לשמוע, ממילא נראה שאין לחלק בזה, וחכמים תיקנו שכדי לצאת, יש להאזין ולהקשיב, ואף אם אינו מבין, אין בכך כלום^כ. ומה שכתב הב"י שאינו יוצא בברכות אם אינו מבין, שם שאני, שהרי הב"י פוסק כתוס' וסיעתו דרק לגבי מגילה אמרו שהלועז יוצא בלשוה"ק, ולא בתפלה וברכות. תדע, שהרי לשיטת הראשונים (היינו רש"י ור"י מקורביל וכל בו ורבנו ירוחם וראבי"ה וכנ"ל) דאף בתפילה וברכות יוצא לועז שאינו מבין לשון הקודש, לא מסתבר שיחלקו על המבואר לעיל ששומע כעונה צריך שלא יפנה ליבו לדברים אחרים. ומש"כ הב"י "דלישנא דיכוין לא שייך אלא במבין מה ששליח ציבור אומר", אין הכוונה "יכוין"

כו. שוב מצאתי להגאון בעל מנחת אלעזר בספרו נמוקי אורה חיים (בסי' תר"צ סע' י"ד) שכתב וז"ל "והגם שרבינו הרשב"א בתשובה הביא לזה ראייה מלועז ששמע אשורית אע"פ שאינו מבין, מ"מ יש לחלק משום דהלועז ששמע אשורית הגם שלעת עתה אינו מבין לשה"ק, מ"מ אם כיון לכוין ללשון התיבות, אם ילמד אח"כ לשה"ק, יבין עי"ז למפרע פירוש המילות" עכ"ל. וזה ממש כדברי, אלא שאף הוסיף טעם וסברא בזה.

כו. י"ג "מי יצא", וכ"ה בשו"ת הרשב"א בהוצאת מהדו' מכון ירושלים, וראה לקמן.

כח. ירושלמי מגילה (פ"ג ה"ז).

רמית. ומאחר שכן, אין מניעה עקרונית לומר שהרשב"א באמת סבור שמי ששמע ולא האזין, יצא ידי חובה.

ועוד יש להעיר, שהרי הרשב"א עצמו שהביא הביאור הלכה לעיל, כתב להדיא דבברכות ארוכות גם אם דילג הקורא על כמה תיבות באמצע, יצא בדיעבד, וא"כ אולי ה"ה לשומע (עכ"פ בברכות ארוכות). אמנם באמת הרשב"א כתב להדיא בתשובה הנ"ל (בסו"ד), דגבי מגילה כל שדילג הקורא אפילו תיבה אחת, לא יצא, וכ"כ הריטב"א והר"ן במגילה (י"ח ע"א, ועיי"ש ראייתם מהאחשתרנים בני הרמכים), ובפשיטות כ"פ מרן השו"ע (בסי' תר"צ סע' ג' וסע' י"ד), וכפי שכתב שם המג"א (סק"ד). ודעת הריא"ז יחידאה היא (וע' ביאור הלכה סע' י"ד ד"ה אין מדקדקין), וע"ע בחזו"ע פורים (סוף עמ' נ"ג וריש עמ' נ"ד, ובעמ' ע"ח ובעמ' רמ"ד), ואכמ"ל. וא"כ ודאי שה"ה אם השומע לא שמע תיבה אחת, פשוט שלא יצא י"ח. וכ"ש הוא. כך שנמצא שכל הנידון שנדון בדברי הרשב"א, הוא רק האם הקל שא"צ להבין כל מילה ומילה, או שהקל גם יותר מזה, שאף אין מעכב להקשיב לכל מילה ומילה. (ובאמת מודה אני שכן היא פשטות דבריו, וע' לקמן).

בה, גרע טובא משנים שקראו אותה^{כט}, מפני שנותן דעתו בקריאתו באותה מגילה. אבל במה שנסתפק לך אם השמיט בה הקורא אפילו תיבה אחת אם חוזר אם לאו. ולא דוקא פסוק אחד אמרו, אלא אפילו תיבה אחת. כן באמת, אפילו תיבה אחת. ותדע לך, הבירושלמיל אמרו מדקדקין בטעיותיה או אין מדקדקין בטעיותיה, והשיבו דאין מדקדקין, דמר קרי יהודים ומר קרי יהודיים, לא מר חוזר ולא מר חוזר^{לא} עכ"ל הרשב"א.

והנה לפני שנבאר היטב שאלת החכם השואל ותשובת הרב המשיב, נקדים ונאמר שעל פניו נראה שאין מניעה עקרונית שהרשב"א באמת סובר ששומע ששמע כל דברי העונה, אלא שלא הקשיב והאזין כראוי, אעפ"כ יוצא ידי חובה (עכ"פ גבי מגילה, ומטעם דכיון דקריאה ופרסום הנס בעי וכנ"ל ממגילה י"ח ע"א, ולכן סגי בשמיעה וא"צ יותר מזה). שהרי כל המקורות שהבאנו עד עכשיו שמוכח מהם דבעינן שהשומע יתן את ליבו, הם רק מדברי הראשונים (רא"ש וטור וב"י, ועפ"י הסברנו כך את הרמב"ם), ואין להקשות על הרשב"א מדברי הגאונים והראשונים (כ"ש ראשונים צעירים ממנו בשנים, וידוע שהרא"ש היה שואל שאלות מהרשב"א^{לא}), דאטו גברא אגברא קא

כט. מגילה (כ"א ע"א).

ל. מגילה (פ"ב ה"ט).

לא. ע' שו"ת הרשב"א (ח"א סי' שס"ו, וסי' תס"א).

האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן מאי ניהו" עכ"ל. ומבואר בזה, דלחלק יצאו בגדר חיוב שמיעת ברכות, לשמיעה דמגילה. דבברכה בעי הבנה, ואילו במגילה א"צ. וכמו"כ נראה שנוכל לומר בדעת הרשב"א, דמגילה א"צ הבנה (ואולי גם א"צ הקשבה), ובברכות ותפלה צריך. ודו"ק.

ועתה נבוא לבאר דברי החכם השואל בשו"ת הרשב"א. מפשטות לשונו שכתב "אם צריך השומע לכוין בכל תיבה ותיבה בשמיעתו", משמע ששואל על עניין ההקשבה, האם הצורך שהשומע את המגילה יקשיב, מעכב שיקשיב לכל מילה ומילה. שהרי לא כתוב "אם צריך השומע להבין בכל תיבה", וכן לא כתוב "אם צריך השומע לשמוע כל תיבה".

והוכיח החכם השואל דאין זה מעכב, וכן הסכים הרשב"א. וא"כ לכאורה דברי הרשב"א מפורשים שאין ההקשבה מעכבת, עכ"פ לגבי מגילה. ולפי"ז נראה דצ"ל שהרשב"א פליג על הרא"ש והטור וכנ"ל. (אא"כ נאמר שגבי מגילה אף הם יודו לרשב"א, וצ"ע).

אלא שבאמת אחר העיון נראה שהדברים אינם פשוטים כ"כ. שהרי החכם השואל כתב "ונתעוררתי על זה ששמעתי בשם אחד מן החכמים שהיה תופש מגילה אחת בידו" ע"כ. ובפשוטו נראה

והנה על הצד שהרשב"א מיקל שהאזנה לדברי הקורא את המגילה אינה מעכבת (וכ"ש שא"צ להבין כל מילה ומילה), אז יתכן שבאמת יחלוק על הראשונים הנ"ל ויסבור כן גם לגבי ברכות וכו', שאין מעכב הקשבה לכל מילה ומילה, ודלא כרא"ש והטור^ל.

עוד יתכן, וזה נראה יותר לפענ"ד, שאף אם הרשב"א הקל גבי מגילה דא"צ להקשיב לכל מילה שנאמרת מפי הקורא, מ"מ לא יקל כן לגבי ברכות, ויודה לדברי הראשונים הנ"ל. וסברת החילוק היא כנ"ל, דמקרא מגילה שאני מטעם דקריאה ופרסום הנס בעי וכנ"ל מש"ס מגילה (י"ח ע"א), לכן סגי בשמיעה וא"צ יותר מזה.

ונראה דהכי משמע בדברי התוס' (ברכות מ"ה ע"ב ד"ה שאני) שכתבו וז"ל "ונשים צריך עיון אם יוצאות בברכת הזימון של אנשים, מאחר שאין מבינות ויש מביאין ראייה שיוצאות מדאמר לקמן (מ"ה ע"ב) סופר מברך, ובור יוצא, מכאן משמע שאף הנשים יוצאות בכהמ"ז שלנו. מיהו יש לדחות אותה ראייה, דשאני בור שמבין בלשון הקדש ויודע קצת מאי קאמר, אבל אינו יודע לברך. אבל נשים שאינן מבינות כלל, מצי למימר דלא נפקי. והא דאמרינן במגילה (י"ז ע"א) לועז ששמע אשורית יצא, פרסומי ניסא בעלמא שאני, כדאמרינן התם (י"ח ע"א)

לב. ולדרך זו, גם לשיטת הביאור הלכה (סי' נ"ט) נוכל לומר דבאמת הרשב"א שהביא שם, פליג על הרא"ש והטור. והבן.

מובן, שהרי אפילו נשים וע"ה יוצאין י"ח, והם מן הסתם אינם מקשיבים כראוי לכל מילה ומילה. ונראה לפענ"ד, שאף אם נגרוס בדברי החכם השואל "ותמה אני מי יצא מפי הקורא, אם זה אמת" (וכ"ה הגירסא בשו"ת הרשב"א במהדו' מכוון ירושלים אור המזרח, וכן יותר נראה מסברא), מ"מ המשמעות אחת והדברים אחדים, שהשואל אומר שאם נקבל את "חומרת" אותו חכם שהחזיק מגילה בידו, יצא שכמעט אין מי שיוצא י"ח, "תמה אני מי יצא", מכיון שרובא דרובא אינם נוהגים כן, ומן הסתם אינם קשובים היטב לכל דברי הקורא. ולדבריו אלו הסכים הרשב"א. ולפי דרך זו יוצא, דמסקנת הרשב"א דאין מעכב במגילה האזנה לכל תיבה ותיבה.

ואמנם נראה שאפשר לפרש גם אחרת. דהיינו, לא שהשואל הסתפק אם צריך להקשיב היטב לדברי הקורא, דזה פשוט שצריך (וכדמוכח מדברי הראשונים הנ"ל), אלא שהוא מסתפק אם צריך מלבד זאת גם להבין את דברי הקורא. ומה שאותו חכם היה נעזר במגילה, לא היה זה כדי להקשיב, שבודאי היה מקשיב היטב גם בלא מגילה, אלא רצה להעזר במגילה כדי להבין היטב את מה שאומר הקורא (וידוע כמה ראייה מתוך הכתב מסייעת להבנה^{לג}). ועל זה תמה החכם השואל, שאם זה חיוב, א"כ רובא דרובא

שר"ל, שראה אחד שבעת הקריאה היה עוקב מתוך מגילה אחר דברי הקורא, ומשמע שהבין החכם השואל, שאותו חכם שנהג כך היה זה מפני שסבר שללא "שהיה תופש מגילה אחת בידו", א"א (או עכ"פ קשה מאד) לצאת ידי חובה. וצריך להבין לשם מה אותו חכם הסתכל במגילה, ולא הסתפק בשמיעה בע"פ מפי הקורא.

ונראה שיש לפרש כל מהלך דברי החכם השואל בשני אופנים. תחילה נפרש, שאותו חכם נצרך להעזר במגילה, שבלא היא, לא היה יכול להקשיב היטב לדברי הקורא, וחשש שאם לא יקשיב היטב, על אף שישמע כל מילה ומילה מפי הקורא, לא יצא י"ח, מכיון שצריך להקשיב היטב (וכפי שבאמת הוכחנו בכל מהלך המאמר). ועל זה מגיב החכם השואל "ותמה אני מי לא יצא מפי הקורא, אם זה אמת", כלומר, אם אותו חכם שנהג לעקוב מתוך מגילה צודק, א"כ תמה אני האם לא יצא אותו חכם בשמיעה מפי הקורא אף ללא מגילה בידו. ואם כן, כמעט אף אחד אינו יוצא י"ח, שהרי רובא דרובא דאינשי אינם מחזיקים מגילה בידם.

ועל זה הוסיף ראייה נוספת וכתב "ועוד, מדאמרינן יוצאין באשורית נשים ועמי הארץ" ע"כ. ולפי דרכינו הנ"ל

לג. ונתנו על זה רמז מסוף המגילה "ובבאה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה", היינו שע"י ההסתכלות בספר, תשוב "מחשבתו הרעה" שאינו מרוכז ואינו מבין היטב.

שאינם נוהגים כן אינם יוצאים י"ח. וכן נשים וע"ה שאינן מבינים היטב את כל דברי הקורא, איך יצאו. ולכן מוכח שא"צ לנהוג כן מן הדין, ולזה הסכים הרשב"א דאין בזה חיוב. אך לעולם אימא לך דלעניין להקשיב ולהאזין, ודאי חייב כל אחד, וזה חיוב מן הדין כדי לצאת י"ח.

עוד יש לפרש, שכוונת השואל להסתפק "אם צריך השומע לכוין בכל תיבה ותיבה בשמיעתו", היינו כוונה של מצוות צריכות כוונה, ועל זה אמר הרשב"א שאין צריך, ובזה ניחא ראיית הרשב"א מהעובר אחורי ביה"כ. וכנראה שכך הביא המג"א דלקמן, ולפי"ז אין ראייה מהרשב"א דא"צ כוונה של האזנה. ודו"ק.

ועתה נבוא לדון בדברי תשובת הרשב"א, בראיה הנוספת שהביא לחזק את דברי החכם השואל. וז"ל "האמת כמו שאמרת, מאותן ראיות שאמרת, מן הלעזות ועמי הארץ. ועוד אמרו, העובר אחרי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה, אם עמד חזקה כיון" ע"כ. ונראה שר"ל, שרואים בירושלמי שמנהגו של אותו חכם לעקוב עם מגילה (כשרה או לא) אחר הקורא, ודאי אינו נצרך^{לד}, שהרי אותו אחד שהיה עומד אחורי בית הכנסת, סגי שיעמוד, דהיינו יעצור ויקשיב, ואם עמד, חזקה כיון ויוצא י"ח, וא"צ להחזיק ביד שום מגילה.

וכעת מובן גם המשך דברי הרשב"א, שכתב "עוד אני אומר, כי כל חכם שתופש מגילה אחת בידו שאינה כשרה לקרות בה, גרע טובא משנים שקראו אותה, מפני שנותן דעתו בקריאתו באותה מגילה" ע"כ. ורצונו לומר, שלא רק שאין צריך לעקוב מתוך מגילה, אדרבה, זו "חומרא דאתי לידי קולא", שנותן דעתו על מה שבידו, ולא על מה שאומר הקורא. וכנראה שר"ל, שממילא הוא עלול להפסיד שמיעת תיבות ממש, ואז בודאי לא יצא י"ח. משא"כ שנים שקראו, על אף שקשה לשמוע מהם, סו"ס מכיון דמקרא מגילה חביב על הכל, יהבי דעתיה עליה ומכוין (ע' מגילה כ"א ע"ב "מאי טעמא" וכו'). וא"כ לכאורה צ"ל שאותה מגילה הייתה פסולה (דאל"כ למה לא יצא י"ח. ושמא ר"ל שלא יאזין היטב לקורא, וגם לא יקרא בעצמו, ויפסיד תיבות, ואף אם המגילה כשרה לא יצא י"ח. וצ"ע בפרט זה). אכן ביאור זה בראיית הרשב"א מהירושלמי, יכול להתאים לשני הדרכים שהבאנו לעיל בביאור דברי החכם השואל. ואיני רואה הכרח לאחת הדרכים על פני השניה.

ואחר העיון בדברי הרשב"א, אמרתי לעיין בדברי האחרונים שהביאו דבריו, ולראות אם יש הכרח שהבינו כדרך אחת משתי הדרכים שהבאנו (או אולי יש דרך שלישית).

לד. שוב ראיתי שכ"כ בביאור ראיית הרשב"א, הגאון מחצית השקל (תר"צ ס"ק ט"ו ד"ה ועוד דנשים), וע' לקמן.

כתב מרן השו"ע (או"ח סי' תר"צ סע' י"ד) "הקורא את המגילה צריך שיכוין להוציא השומע, וצריך שיכוין השומע לצאת" ע"כ. והיינו מדין מצוות צריכות כוונה, כמבואר שם בב"י.

וכתב על זה המג"א (ס"ק ט"ו) וז"ל "כתב הרשב"א (סי' תס"ז) שאלת אם צריך השומע לכוין בכל תיבה ותיבה בשמיעתו, ששמעתי שחכם אחד היה תופס מגילה אחת בידו, ותמיהני מי לא יצא מפי הקורא. ועוד, דנשים וע"ה יוצאין באשורית. תשובה, האמת כמו שכתבת, מאותן ראיות מן הלועזות וע"ה. ועוד אמרו, העובר אחורי בית הכנסת ושמע קול מגילה, אם עמד חזקה כוון וכו'. אבל במה שנסתפק לך אם השמיט בה הקורא תיבה אחת אם חוזר, באמת אפילו תיבה אחת חוזר עכ"ל. מבואר דה"ה אם השומע לא שמע תיבה אחת לא יצא, דאטו מי יפה כח השומע מכח הקורא. וכ"כ הטור (סי' נ"ט), וב"י (סי' תרצ"ב^ה). אלא אם שמע ולא כוון בכל תיבה יצא. הארכתי בזה לפי שבב"ח (סי' תרצ"א) לא משמע כן עכ"ל המג"א.

והנה מריהטת לשונו משמע שמבין ש"כיון" שכתב החכם השואל שברשב"א, היינו על "כיון" בהקשר של מצוות צריכות כוונה (ראה לקמן), או עכ"פ על "כיון" לעניין הבנה. ועל זה כתב דא"צ ובדיעבד יצא. אמנם ממה

שכתב "אם השומע לא שמע תיבה אחת לא יצא", לכאורה משמע דדוקא אם לא שמע לגמרי התיבות מפי הקורא לא יצא, אך אם שמע אותה אלא שלא האזין לה, משמע דיצא. וביותר נראה כן מסו"ד שהביא דברי הטור הנ"ל (בסי' נ"ט), ומשמע שהבין בדברי הטור והרא"ש ש"פנה ליכו לדברים אחרים" היינו שלא שמע כלל תיבות הקורא (וכ"כ המחצית השקל בד"ה וכ"כ הטור). אך אם לא כיון לדברי הקורא, יצא. (וכ"כ בדעת המג"א, בספר נמוקי אורח חיים ממונקאטש בסי' תר"צ סע' י"ד). ואם זוהי כוונת המג"א, א"כ זהו כפירוש הגאון ערוך השלחן שהבאנו לעיל (תחת הכותרת שומע כעונה בברכות ק"ש). אלא שכבר הוכחנו שא"א להבין כך בדעת הטור והרא"ש, ולכן צ"ע להבין דברי המג"א. (וע' בהגהות חכמת שלמה על הגליון, ובהגהות הגר"ב פרענקיל).

אכן מה שמקשר המג"א דברי הרשב"א לדין מצוות צריכות כוונה (שהרי זהו הנושא שבו דן השו"ע בסע' י"ד, ועליו מיירי המג"א, וכמבואר בב"י. וע' בהגהת יד אפרים, ובהגהת רבי ברוך פרנקל), צ"ע. שהרי לכאורה אין זה רמוז כלל בדברי הרשב"א. וע' לפמ"ג (א"א ס"ק ט"ו) שתמה על המג"א וז"ל "אבל מה שכתב המג"א אם לא כיון בשמועתו בכל תיבה יצא, יש לעיין למה. וגם הבנת תשובת הרשב"א ז"ל לא הבינותי, שכתב

שחכם אחד תפס מגילה בידו (שמא לא יכוין יפה בכל תיבה). ומה ראייה מלועזות ועמי הארץ, אטו כוונת הפירוש בעיניו, אלא כוונה לצאת ידי חובה, ואם כן אין ראייה מלועזות, וצ"ע, עכ"ל. ונראה שר"ל, דאם כדברי המג"א דהרשב"א מיירי בעניין כוונה לצאת י"ח, א"כ מה הראייה מנשים וע"ה, הא מוכח בסוגיה שהחסרון שלהם הוא שאינם מבינים את פירוש הכתוב ומשמעות המילים, ולא שאינם מכוונים לצאת ידי חובה. (ולפי דברי מחצית השקל ד"ה ועוד, יתכן שמיושבת קושיא זו. עיי"ש). וזה כעין מה שתמהנו על המג"א. (וכן תמה הלבושי שרד, ראה לקמן).

ויעיין במחצית השקל שביאר דברי המג"א והרשב"א שלב אחרי שלב. אלא שלא כ"כ מוכח בדבריו אם הבין דמיירי לעניין כוונה דמצוות צריכות כוונה, או כוונה דהתבוננות במילים ובתוכן מה שהקורא אומר. ויותר נראה שהבין דברי הרשב"א כמג"א, דמיירי לעניין מצוות צריכות כוונה, צ"ע.

וז"ל הגאון לבושי שרד (על מג"א הנ"ל) "שאלת אם צריך השומע לכוין וכו'." אע"ג שהמג"א מציין על צריך שיכוין לצאת י"ח, רשב"א לא בזה מיירי, אלא שיכוין בשמיעת כל תיבה ותיבה. ומביא

דא"צ כ"כ דקדוק, דע"ה שאינם יודעים הלשון א"א להם לכוין כ"כ. אלא כיון שמטה אזנו להקורא ואינו חושב מחשבות אחרות, מסתמא שמע הכל וא"צ לכוין בכל תיבה בבירור. אבל אם ודאי לו שלא שמע תיבה אחת, לא יצא. ובס"ג לא מכשרינן בהשמיט אלא לעניין שמועיל מה שקורא ע"פ. זהו כלל כוונת המג"א, כן נראה לענ"ד וק"ל. וע' בט"ז סימן שאח"ז סק"ב ב"ל עכ"ל.

ומבואר בדבריו להדיא, דאף עמי הארץ שאינם מבינים מה שאומר הקורא, עכ"פ חייבים להטות אוזניהם לקול השומע, ולא לחשוב מחשבות אחרות בעת ששומעים הקריאה (וכלשון הרא"ש והטור והב"י הנ"ל "שלא יפנה ליבו לדברים אחרים"), וזה מעכב. אך כל שמקשיבים היטב לכל התיבות, יוצאים, אף שאינם מבינים פירוש כל תיבה ותיבה, וזה הראייה מהש"ס בעניין נשים ועמי הארץ, ובעניין האחשתרנים בני הרמכים.

ועל אף שכתב בסיפא של דבריו "אבל אם ודאי לו שלא שמע תיבה אחת לא יצא", לענ"ד אין לדייק דכל ששמע סגי, אף אם לא האזין היטב, אחר שלהדיא כתב ברישא דבעי שלא יחשוב מחשבות אחרות^ל. אלא ר"ל, דכל שלא

לו. הט"ז (בסי' תרצ"א סק"ב) העתיק תשובת הרשב"א הנ"ל בקצרה, עיי"ש.

לו. עכ"פ עדיין יש להבין מש"כ הלבושי שרד בסו"ד שכן היא כוונת המג"א, אחר שבתחילת דבריו משמע שבא לחלוק על המג"א בביאור כוונת הרשב"א, האם מיירי לעניין כוונה לצאת

ואם כנים אנו בזה, לכאורה יוצא שהלבושי שרד הלך בדרך השניה שהצענו בפירוש דברי הרשב"א. ולדבריו אין לחלק בין ברכות למגילה, אלא לעולם צריך שהשומע יקשיב היטב לכל מה שהקורא אומר. ואין שום מחלוקת בין הרא"ש והטור לרשב"א. וכן נראה לפענ"ד נכון יותר בדברי הרשב"א^ל, אלא שאיני רואה הכרח גמור להבנה זו, יותר מההבנה הראשונה^{לט}. וע' היטב בכל זה. (ועכ"פ גם אם נפרש דברי הרשב"א כדרך

האזין כראוי לדברי הקורא, חשיב לדינא כאילו "לא שמע". ודו"ק. ואולי יש לדחות. וע' פסקי תשובות (סי' תר"צ אות ד') מש"כ בזה. **ולפענ"ד** מה שהצריך את הלבושי שרד להוסיף "עכ"פ חייבים להטות אוזניו לקול השומע, ולא לחשוב מחשבות אחרות", על אף שלכאורה אין לזה זכר בדברי המג"א או הרשב"א, הוא מה שציין המג"א לדברי הטור (בס' נ"ט), ושם מוכח כן להדיא, דאין לשומע לפנות לדברים אחרים.

י"ח (מג"א), או מיירי על כוונה להקשבת המילים (לבושי שרד). וצ"ע בפרט זה. והעירני ידידי הרב עידוא אלבה שליט"א שודאי לא בא לחלוק, אלא להסביר שאין להבין את המג"א כפי שהפמ"ג הבין (לעניין כוונה), אלא יש להבין שהמג"א הבין שהרשב"א מיירי בעניין ש"שיכוין בשמיעת כל תיבה ותיבה", כלומר הקשבה, ולא לעניין מצוות צריכות כוונה. ודבריו נכונים.

לח. ושוב מצאתי שכן הבין ברשב"א בספר נמוקי אורח חיים שכתב (בסי' תר"צ סע' י"ד) וז"ל "והגם שרבינו הרשב"א בתשובה הביא לזה ראייה מלועז ששמע אשורית אע"פ שאינו מבין, מ"מ יש לחלק, משום דהלועז ששמע אשורית הגם שלעת עתה אינו מבין לשה"ק, מ"מ אם כיון לבו ללשון התיבות, אם ילמד אח"כ לשה"ק, יבין עי"ז למפרע פירוש המילות" עכ"ל. ועיי"ש היטב בכל דבריו.

לט. וידידי הרב עידוא אלבה שליט"א כתב אלי בכיאר דברי הרשב"א וז"ל "וטעם החכם נראה דחשש שלא יכוון בכמה מילים עד כדי שיסיח דעתו לגמרי מזה שהוא שומע, כעין הגדרת הרב מנחת שלמה שהוא כמתעסק, אך הרשב"א קאמר שכיון שעכ"פ חושב על זה שהוא קורא, די בכך. והראיה גם מנשים שיוצאות אף שמסתמא אינן חושבות כל הזמן רק על הקריאה. ומהעובר אחורי בית הכנסת דאמרינן דחזקה כיון, דמשמע סתם אינשי מכוונים עכ"פ לפעולת השמיעה. ועל כרחך דעיקר הראיה היא לא מעצם הדין שיצא, אלא מדאמרינן שאם עמד חזקה שכיוון, ומשמע שדי בעמידה בעלמא ואין צריך כוונה מפורשת אך ורק למגילה כי אחרת לא היינו אומרים שדי בעמידתו להוכיח דחזקה היא שכיוון רק למגילה" עכ"ל. וצ"ע. ולבסוף כתב אותו חכם וז"ל "סוף דבר לדעתי, הא דאם הסיח דעתו אינו יוצא, אינו סתם במי שאינו מרוכז, אלא רק אם הגיע לגדר של מתעסק, כלומר שאף על פי שהוא נוכח במקום, מכל מקום אינו חושב כלל על כך שהוא שומע. ובגלל חביבות המגילה בדרך

הראשונה, מ"מ יש לחלק בין מגילה לתפלה וברכות וכו"ל).

והנה לפי כל האמור, הרווחנו ביאור פשוט למש"כ הגאון תהלה לדוד (דף פ"ה ע"ב, הביאו מרן הראש"ל בחזו"ע פורים עמ' נ"ג, ועיי"ש מש"כ על דבריו, ובעמ' נ"ד, ואכמ"ל), שכתב שהקורא מגילה לנשים לא יברך "מפני שאי אפשר שיכונו לשמוע כל הקריאה היטב מבלי לדלג אפילו תיבה אחת או יותר בשמיעתן" עכת"ד. ודוחק לפרש דבריו דר"ל דהנשים אינן שומעות לגמרי באוזניהם מילות המגילה, אלא יותר נראה דר"ל שאינן מכוונות להקשיב למילות המגילה, ודו"ק.

ועוד נרויח מש"כ בספר פלא יועץ (ערך פורים) וז"ל "וראוי לזוהר בהן ביותר לעשותן כתקונן, דהיינו מקרא מגילה אות באות תיבה בתיבה בשפה ברורה ובנעימה. ואף מי שאינו יודעה, ידחק עצמו ויבקש ברצי כסף מי שיאמר עמו, ויתנהל לאיטו, כי הסומכים עצמם לצאת ידי שמיעה, קרוב לודאי שאינם יוצאים ידי חובה, שכמעט בלתי אפשר שלא יפסידו מלשמוע תיבה אחת. ומטעם זה אם הקורא כבר יצא י"ח, וקורא להשמיע לאחרים אנשים או נשים, אין ראוי לברך ברכה בשם ומלכות בשבילם, דלמיחש בעי שמא יפסידו

מלשמוע תיבה אחת, ונמצא ברכתו לבטלה" עכ"ל. וגם בדבריו יותר נראה לפענ"ד לפרש דחושש שלא יתנו ליבם לאיזו תיבה, ולא רק שלא ישמעו איזה תיבה. וע"ע בחזו"ע שם בשם עוד אחרונים, ואכמ"ל.

ואח"ז מצאתי לר"ן בפסחים (ד' ע"א ד"ה ותו), שדבריו לכאורה קשורים לנד"ד. והנני מביא כאן כל לשונו, וז"ל "ותו איכא למידק, מפני מה אנו מברכין במגילה על קריאתה ותקנוה ב"על", מפני שיכולה הקריאה להתקיים ע"י אחר, ובשופר תקנו הברכה על שמיעתו, ותקנוה ב"למ"ד", לפי שאי אפשר להתקיים ע"י שליח. נעביד איפכא, שתהא ברכת מגילה על השמיעה ובלמ"ד, וברכת שופר "על" התקיעה ובעל. י"ל, שלפי שבמגילה יש פיסוק אותיות שצריך לשמוע אותן תקנו ברכתה על קריאתה, ללמוד שלא בקול בלבד הוא יוצא, אלא בשמיעת קריאתה. אבל בשופר אין לשון תקיעה מוכיח פיסוק קולות, יותר משמיעה. מיסוד רבותינו הצרפתים והרמב"ן ז"ל בלקוטים" עכ"ל. וצריך להבין מהו מש"כ גבי מגילה "יש פיסוק אותיות שצריך לשמוע אותן", וכן מש"כ "שלא בקול בלבד הוא יוצא אלא בשמיעת קריאתה".

ולפענ"ד כך הוא ביאור דבריו, בשופר סגי לשמוע "קול" שופר. היינו

כלל אינו שכיח להגיע למצב זה, אך מכל מקום יותר טוב להחזיק מגילה ולעקוב בעיניו כדי לוודא שחושב כל הזמן על השמיעה". ולענ"ד אין עיקר כן, וכמבואר בכל המאמר.

קול פשוט בעלמא, ותו לא מידי. אולם במגילה, לא סגי שישמע השומע "קול הקריאה" בעלמא, וקול קריאה בעלמא היינו שיודע שהקורא קורא, ואף שומע את קול הקריאה, ואפ"ה לא סגי, "שלא בקול בלבד הוא יוצא", אלא צריך שישמע ממש קול "פיסוק אותיות", והיינו שהשומע ישמע ממש את חיתוך האותיות מפי הקורא. ואם זו כוונת דבריו, מבואר דצריך לשמוע את כל הקריאה מילה במילה. ואם כנים אנו בזה, א"כ נראה מדברי הר"ן כפי שהוכחנו, שבשומע כעונה צריך שהשומע ישמע את כל הקריאה, כל ה"פיסוק אותיות". ואכתי צ"ע בראיה זו.

העולה מכל האמור

הנה מכל מה שנתבאר לעיל, מי ששומע מקרא מגילה או שאר ברכות מפי

הקורא, לכו"ע חייב להאזין ולהקשיב היטב לכל מילה שיאמר הקורא. ולפענ"ד דין זה מעכב, שאם לא היה מרוכז בעת השמיעה, אפילו במילה אחת, לא יצא, וחייב לחזור^מ. בין במגילה בין בשאר דינים (כפרשת זכור, ברכת המזון, ברכות, קידוש והבדלה וכו'). ואפילו הלועז ששומע בלשון הקודש הדין כן, שמחוייב לדקדק ולשמוע כל תיבה ותיבה מפי הקורא, על אף שאינו מבין כלל מה ששומע. ולענ"ד כן היא דעת רב שרירא ורב האי, בה"ג, הרמב"ם, הרא"ש הטור הב"י, הלבוש, ובאר שבע ועוד. וכן מוכח ממש"כ מח"ס שו"ת מנחת אלעזר ממונקאטש בספר נמוקי אורח חיים (סי' תר"צ^{מא}), וע' בהערה^{מב}. אמנם יתכן שבמגילה יש קולא מיוחדת שבדיעבד כל ששמע יצא י"ח אף אם לא האזין היטב, ויש לזה הבנה בדברי הרשב"א.

מ. אמנם מוכרחני להבהיר דעתי, שאם כשחושב על מה ששומע, חושב בנוסף, במקביל, גם על דבר אחר נוסף, אין בזה חיסרון (עכ"פ בדיעבד), אחר שסו"ס חושב ממש על כל מה ששומע. וזה מצוי מאד שיש מחשבה על שני נושאים ברגע אחד. ומה שידוע שא"א לחשוב על שני דברים בו זמנית (ע' ברמב"ם איס"ב פרק כ"א הי"ט, ובפרק כ"ב הכ"א), שם מדובר שא"א להיות מרוכז ממש בשני דברים. אך לחשוב על מה ששומע, ותוך כדי זה גם לחשוב על דבר נוסף (בחינת "רצוא ושוב"), בדיעבד אין זה חיסרון גם לדעתי.

מא. שהרי סיים דבריו שם וכתב "ואולי לטעם זה יועיל ג"כ מש"כ השל"ה הקדוש ובנו"כ בשו"ע שיהיה לכל שומע (המדקדק במעשיו) מגילה כשרה איתו בבית הכנסת, שעפ"ז גם אם לא ישים ליבו כל כך לכוונת פירוש הדברים, רק כשאומר הדברים מתוך פיו (מתוך מגילה כשרה), גם כשאינו מכוין בליבו כ"כ, אז לפי הדברים כפשוטן (רק יותר מכוין לכוונת אחרות וזרות), מ"מ אתי דיבור דהמגילה שקורא בפיו בלחש, ומבטל מחשבה זרה היינו מה שמפנה ליבו לדבר אחר עת קריאת המגילה כנזכר" עכ"ל. ומבואר דבלא שקורא בפיו לא יוצא לדעתו,

אכן לכאורה, לשיטת הערוך השלחן, הגר"ש ישראלי זצ"ל, והגרז"ן גולדברג נראה שיוצא בדיעבד (ולענ"ד דבריו תמוהים וכמבואר). ומה שכתב ידי"ג הרה"ג משה הררי שליט"א בספרו מקראי קודש (פורים עמ' קמ"א) בשם עיקר כן^מ.

ובריך רחמנא דסייען לכוין לדעתו הרמה. (אלא שא"א להתעלם שלכאורה כתב דבריו שם נגד פשטות הרשב"א, עיי"ש היטב).

מב. וע' בספר שערים מצוינים בהלכה (קונטרס אחרון סי' ע"ז סק"ו עמ' מ"ה, ושם בקונטרס אחרון סי' קמ"א ס"ק י"ג עמ' קכ"ב) דמוכח דלדעתו כל שפנה ליבו לדברים אחרים לא יצא י"ח, אלא שיצא לחדש, שאם מסתכל במגילה בדיעבד סגי עיי"ש. (וכ"כ בשו"ת ארץ צבי סי' מ"ה). ובה איני מודה לו, אא"כ מקשיב למילות הקורא וכמבואר. וראיתי בשו"ת מקדש ישראל (מרבי ישראל הארפענעס, הלכות פורים סי' פ"ב עמ' פ"ה פ"ו. וע' גם בסי' פ"ג שם) שהביא כמה מהראיות שהבאתי, אלא שהעלה ש"אם עכ"פ עיניו משוטטות במקום הקריאה שהוא יודע לכוין מקום שקוראים שם עכשיו, י"ל שיצא, אבל בלא"ה אפילו בדיעבד לא יצא עכ"ל. ועיי"ש בכל דבריו. והנראה לענ"ד כתבתי.

מג. ובספר בלילה ההוא (עמ' ט'), ובקונטרס אגרת הפורים (עמ' י"ב הערה כ"ב), ובספר ישמח ישראל (דרדק, פורים פרק י"ג סע' ח' עמ' ס"ג ובהערות), ובספר נטעי גבריאל (פורים פרק מ"ד סע' י"ג עמ' רנ"ח), כתבו בשם כמה מפוסקי זמנינו דכל שלא הסיח דעתו לגמרי, בדיעבד יצא. ולענ"ד אין עיקר כדבריהם.

ולפי כל האמור יוצא שיש ג' מדרגות (לכה"פ). א. יודע עקרונית שהוא במקרא מגילה או בקידוש וכדו'. (דעת הרב אלבה הנ"ל ושאר פוסקי זמנינו). ב. יודע איפה אוהזים, אף שאינו עוקב אחר כל מילה ומילה. (דעת ספר מקדש ישראל סי' פ"ב). ג. עוקב אחר כל מילה ומילה שאומר העונה, וזולת זה אינו יוצא. (ענ"ד, לפי כל המבואר לעיל).

מד. ולאח"כ נשאתי ונתתי בהלכה זו עם מורי הגאון בעל מח"ס שו"ת אורחותיך למדני שליט"א, והוא ס"ל דבדיעבד יצאו י"ח אף אם לא שמעו חלק מהברכה, והביא ראיות לדבריו. ועיקר סמיכתו היא על מה שביאר מרן הב"י (או"ח סי' קכ"ד) דלרש"י ותוס' ועוד ראשונים, כל שיודע באיזו ברכה עומד המברך, רשאי לענות אמן ואין בזה משום אמן יתומה, וכמו"כ יוצא י"ח, כדכתב שם הב"י וז"ל "שאם לא שמע הברכה אבל יודע איזו ברכה הוא מברך, אפילו אם הוא מחוייב בה עונה אמן ונפטר בכך לדעת רש"י והתוספות בפ' ג' שאכלו". ואף שמרן הב"י לא הכריע כן, מ"מ המנהג לסמוך על שיטה זו, ולכן בדיעבד יצא י"ח. עכת"ד. ויש עוד מה לפלפל בזה. ועכ"פ נראה שלעניין מגילה (שקי"ל שאם לא שמע תיבה אחת לא יצא י"ח) אף הוא מודה. ואכמ"ל.

ולעניין תפלה וברכות מסתבר לי שאף הם יודו לדברי הלבוש והגאון באר שבע דלא יצא. אכן בתשובת רדב"ז (ח"א סי' רע"ו) לא כתב כן, וכדלעיל. אלא שלכאורה דבריו הם נגד הגאונים והראשונים הנ"ל.

ומכאן יוצא שעל כל השומעים איזה ברכה או קריאה מפי האומר או הקורא, שעליהם להתאמץ ביתר שאת ולדקדק היטב, לשמוע להאזין ולהקשיב כראוי לכל מה ששומעים. שאל"כ לא יצאו י"ח. והנראה לענ"ד כתבתי, וצור יורנו נפלאות מתורתו.

